

Skå kyrka

Kyrkan som brann

1858

Kyrkan som brann

Skå kyrka byggdes under slutet av 1100-talet, men en våldsam brand totalförstörde kyrkan. En del gick att rädda, men mycket brann upp.

Den ursprungliga kyrkan i Skå byggdes någon gång kring 1170 och 1180. Då forskare har satt Skå i samband med den Kol de Sco (kung Kol av Sverskerska kungaätten) som hade sitt säte på denna plats är det troligt att kyrkan var kung Kols gårdskyrka.

På 1300-talet skrevs namnet Ska, men senare skrevs det omväxlande Ska, Skaa, Schwam och Skå.

Från början fanns ett **runt väst-torn** som användes som försvarstorn (kastal). Det kan vara så att tornet uppfördes före kyrkan och så småningom tillfogades en liten romansk kyrkobyggnad. Tornet revs troligen under slutet av 1600-talet och i dag finns det inga rester kvar av det.

Enligt gamla räkenskapsböcker ska det ha stått en **klockstapel** på kyrkogården söder om kyrkan. 1634 köptes material som behövdes "till kläckstapelns bygge och upprättelse". 1681 uppgavs att en ny stapel behövde byggas, den placerades utanför kyrkogården mot Väsby och Tuna kvarnbackar. Den nya stapeln

renoverades ett flertal gånger under 1700-talet, men troligtvis revs den i samband med uppförandet av nya kyrktornet 1858.

Sedan 1992 ingår Skå i Färingsö församling tillsammans med Sånga, Hillehög och Färentuna kyrkor.

Skå kyrka och kyrkogård är skyddade enligt 4 kapitlet kulturmiljölagen och ligger inom ett område av riksintresse för kulturmiljövården.

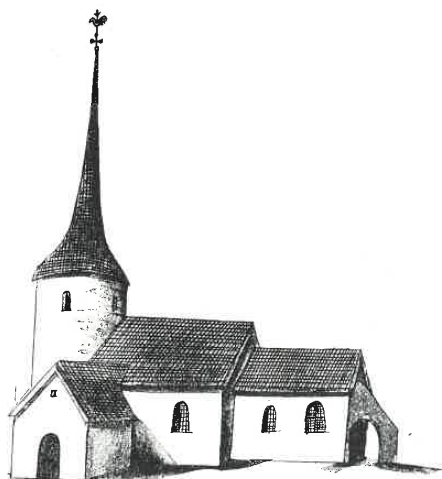

Kyrkobyggnaden

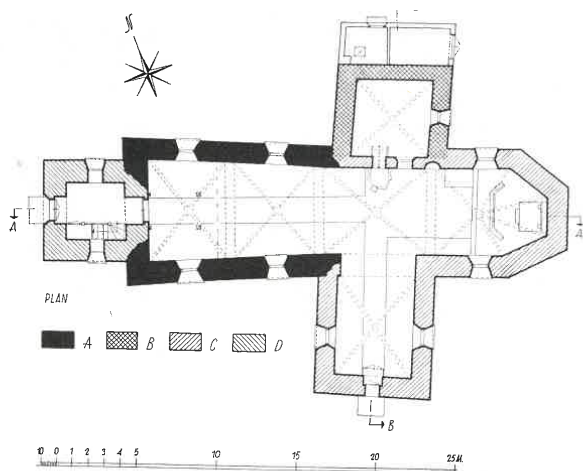
Den första kyrkan var en romansk kyrka med långhus, smalare kor och absid. Den hade fyra kvadratiska tegelvalv, runt torn i väster och en bastant strävpelare (en pelare som avlastar sidotryck) i öster. På 1300-talet förlängdes koret, en sakristia byggdes till och absiden revs. På 1400-talet reparerades kyrkan igen och på södersidan byggdes ett vapenhus. Under slutet av 1600-talet restaurerades kyrkan grundligt. Det kan ha varit under den perioden som det runda tornet revs och ersattes med

ett nytt fyrkantigt torn. 1654 köptes sågbräder att användas till panel i "wahn"huset. Det arbetet verkställdes först 1672.

Den 24 maj 1695, bara dagar före den stora återinvigningen, totalförstördes kyrkan i en häftig brand. Murar och valv fick svåra skador, allt sparrvirke brann upp och en stor del av inredningen förstördes.

Kyrkan vid tiden 1676—80 enl. "Afritingar"

Kyrkans plan

De olika markeringarna betecknar: A romanskt murverk, B sengotiskt, C från omkring 1700, D från 1850-talet.

Tack vare gåvor från bland andra kung Karl XI, änkedrottningen (Hedvig Eleonora) och handelsmannen P. Colvin (även stavat Colwijn) påbörjades uppbyggandet av kyrkan ganska snart. Redan sommaren 1696 var det sex dalkarlar som murade och grävde grundvalar. Året därpå var byggmästare Michel Kobisoffski från Gripsholm arbetsledare. 1701 fick mästaren And. Edman betalt för fyra murargesäller som välvde kyrkan.
Den 13 januari 1702 återinvigdes Skå kyrka.

Kyrkan fick i huvudsak sitt nuvarande utseende genom ovanstående arbeten. Det gamla koret revs och fick sitt femkantiga format. Triumfbågen mellan koret och långhuset togs bort och det blev en salkyrka. Sakristians södra vägg byggdes om och långhusets norra vägg byggdes över sakristians vägg mot kyrkan. I söder byggdes det till en tvärrarm, som på 1700-talet även kallades för "kårskyrkan". De gamla medeltida valven togs bort - förutom de i långhuset och i sakristian - och ersattes med kryssvalv av tegel. Det förstörda vapenhuset revs, den gamla södra ingången murades igen och huvudingången förlades till västtornet. Ytterligare en ingång öppnades i tvärrarmen. Fönsteröppningarna fick det utseende de har i dag. Interiören vitkalkades. Den kan ha varit det redan från början då det inte funnits några spår av att det varit målat inne i kyrkan.

Kyrktornet förankrades 1698 då branden fått muren att spricka på sex ställen ända ner till marken. Tornet genomgick flera grundliga reparationer under 1700-talet och 1853 ansågs det vara förfallet. I ett kungligt brev från 1854 sades det att ett nytt torn ska byggas "i närmaste likhet med det nu befintliga". Det nuvarande tornet är ritat av Ludvig Haverman och byggdes 1858. Storklockan är från omkring 1400 och saknar inskription. Lillklockan har runt dess hals inskriften SOLI DEO GLORIA. Den har även en Kristusbild, en inskrift med donatorernas namn och på slingringen uppgiften om att den gjutits av Michael Bader i Stockholm år 1692. Samtidigt som kyrktornet byggdes om genomgick kyrkan en allmän restaurering då fönster togs upp mot norr och yttertaket förnyades.

Interiör

Kyrkans altare är från 1700-talets början. Den är av putsad sten med skiva av vitmålad bräder. Altarringen är vitmålad.

Altaruppsatsen är daterad till år 1700. Den består av två oljemålningar i rikt skulpterade träramar. Huvudpartiet omges av Petrus och Paulus i träskulptur och ovanför ses änglabarn med Kristi pinoredskap och överst den uppståndne Kristus. Mittavlan föreställer Kristus på korset med sörjande Maria, Johannes och Maria Magdalena. Ovanför den finns en oval tavla som föreställer gravläggningen, och i det översta runda fältet står namnet Jehova med hebreiska guldbokstäver. På listen ovanför mittavlan står det "Ao 1700" målat med guld på svart fält.

På den nedersta listen är det ett svart fält med guldinskrift: *Gudz namn till ähra, denna / Skå kyrckia till prydnad samt fordom handelsman i Stock / holm Clas Depken vår sal. fader och swärfader till åminnelse / är denne tafla förhärt af her Jacob Colwijn, Borgh: J Fahlun her Petter / Colwijn och her Johan Depken, handelsmän i Stockholm.*

Petter Colwijn (eller Colvin) nämns tidigare som en stor gåvogivare till kyrkans återuppbyggnad. Jakob Colwijn var Petters bror och borgmästare i Falun. Han var gift med Catharina Depken Ankarström, så gåvogivare Johan Depken kan ha

varit en släkting till henne.

Predikstolen är tillverkad, som inskriptionen på korgen antyder, år 1700 och ska vara skänkt av samma donatorer som altaruppsatsen. Stilen på både predikstol och altaruppsats tyder på att de tillverkats i samma verkstad. I musselformade nischer står de fyra evangelisterna och Kristus på varsin av korgens fem sidor. På den övre listen har varje figur sina namn inskrivna. På den nedre listen finns ett bibelspråk och under Kristusfiguren står det "Anno 1700/ d. 23 sept." samt initialerna CHL. Liksom korgen har ljudtaket liknande ornamentala barockutstyrel och den kröns av Guds lamm, liggande på boken med sju insegel ovanpå en stjärnglob.

Uppgången genom muren från sakristian tillkom 1687, men ändrades efter eldsvådan. Om den gamla predikstolen, den som förstördes i branden, vet vi inte så mycket mer än att den lagades 1632 av en Mr Thomas.

Timglaset står på en förgylld järnståndare, krönt av Karl XII:s monogram. Förmodligen kom den till kyrkan samtidigt som predikstolen. Ett äldre timglas skänktes till kyrkan år 1632 av Carl i Tuna, men det finns inte längre kvar.

Dopfunten är utförd i granit och består av en trelöbig fot och en fyrkantig cuppa (skålformade delen). Dopfatet är av silver och komponerat av Barbro Littmarck. Båda skänktes till kyrkan 1962 av Skå kyrkliga syförening.

Ytterligare en dopfont kom till kyrkan 2005. Den är gjord i trä och tillverkad av Bertrand Olsson från Ölsta. Till den hör ett silverfat tillverkat av silversmeden Fredrik Ingemansson, Färentuna.

Triumfkrucifixet av ekträ är från senare delen av 1400-talet. Det räddades från branden, men är skadat; korset är borta och på Kristusgestalten saknas båda armarna och benen nedanför knäna. Den konserverades 1956 av S. Dalén.

Kyrkan har en kalk av förgyllt silver från ca år 1500. Själva cuppan är från 1700-talet precis som större delen av det övriga kyrksilvret. Bland annat finns en dopskål i silver i rokokostil (tillverkad 1765 av Abraham Lundberg i Stockholm), en kanna av silver från 1720, oblataskar från 1700-talet och så brudkronan av förgyllt silver från slutet av 1700-talet.

Orgelläktaren är vitmålad med förgyllda lister och från 1800-talet, den ändrades 1909.

En äldre läktare omnämns tidigast 1654 då en svarvare gjorde "spålar för Lecten". 1657 köptes bräder till panelen under läktaren, eller "skullen".

1761 köptes kyrkans första orgel från Romfartuna kyrka. Den sattes upp av Jonas Gren och Petter Strähle. Det var ett positiv med 6 stämmor och bihangspedal som byggdes på 1730-talet av Johan Niclas Cahman. Orgeln kostade 1401 riksdaler och kyrkans organist och klockare hette då Lind, förnamnet finns ej angivet. Senare flyttades orgeln över till skolhuset och 1909 såldes den till en instrumentsamlare i Köpenhamn och finns i dag bevarad på museum.

1893 köpte församlingen in Blidö kyrkas tidigare orgel som byggdes av Gustaf Andersson år 1837. Den hade sju stämmor, en manual och pedal och renoverades 1902 och byggdes om 1910.

Kyrkans nuvarande orgel byggdes 1973 av Walter Thür Orgelbyggen. **Orgelns fasad** är från den tidigare Andersson-orgeln. Den är tredelad och vitmålad med förgyllda ornament, ritad av arkitekt Carl Gustaf Blom-Carlsson. Målat i guld

finns initialerna B.W.M och året 1893. Initialerna syftar på trädgårdsmästare Birger Wilhelm Modeer (1829-1897) som, enligt ett brev från 1897, testamenterade 500 kr till orgelns förbättring och 500 kr till kyrkans värmeledning. Det är troligt att initialerna och året målades dit vid renoveringen 1902. Årtalet 1893 är den tidpunkt då Andersson-orgeln kom till kyrkan.

Två av kyrkans textilier befinner sig på Statens Historiska Museum. Det ena är **ett broderiarbete från ca 1325-1350**. Det består av bårder som från början utgjort bräm till en korkåpa. I Skå kyrka fogades de in i ett antependium på 1700-talet, men av muséet har de sammanfogats som de förmodligen sett ut från början. Nio figurscener finns bevarade som skildrar Kristi passionshistoria. De är utförda i guld, silver och mångfärgat silke, en teknik som kallas

opus anglicanum och härstammar från engelska kloster och är världsberömt för sin finhet och elegans. Enligt muntlig tradition skänktes den här korkåpan av hertigarna Erik och Valdemar, Magnus Ladulås söner, som på den tiden ofta bodde på Svartsjö slott.

Det andra är **ett antependium** som är hopfogat av flera äldre textilier. Mitt- och sidostyckena består av sidendamast i ett ovanligt granatäpplemönster med dekorerade former från ätten Medicis vapen (krona och ring). Det är en florentinsk tillverkning från 1400-talets senare del. Bårderna längs med antependiets sidor och nederkant är av italiensk 1300-talsbrokad med fåglar och språkband. På mittstycket är ett broderi av senmedeltida (förmodligen tyskt ursprung), applicerat. Det föreställer Petrus, Paulus och ytterligare sex apostlar.

Kyrkan har bland annat en **mässhake av röd italiensk sammet** från ca 1500, som sägs komma från Albertus Pictors verkstad i Stockholm. På ryggsidan finns ett broderi i silke och guld som föreställer den korsfäste med Maria, Johannes och Maria Magdalena och längst ner aposteln Andreas med sitt kors. Mässhaken konserverades 1957.

På nyårsafton 1968 donerades en oljemålning av den italienske konstnären och professorn Aldo Altomare (1923-2003) som under en period bodde i församlingen. Målningen är en Pietaframställning som av konstnären kallades för "Metafysisk målning". I mitten är Maria med sin döde son i knäet omgiven av två sörjande kvinnor. Alla figurerna är nakna och befinner sig på ett gult golv framför en tegelmur. I fonden syns tre rymdraketer som är placerade på ett sätt som för tankarna till Golgata.

Kyrkan har även en oljemålning - Kristus begråten - som är daterad 1701 och signerad J.D Schwartz. Han utbildades av Karl XII:s hovmålare David von Krafft. Schwartzs mest kända arbete är det så kallade Altranstädtporträttet av Karl XII. Schwartz pappa - Johan Swart - skänkte en ljuskrona till kyrkan samma år som sonen Johann David (J.D) föddes.

1909 genomgick kyrkan en grundlig renovering under ledning av arkitekt Gustaf Hermansson.

Kyrkan grundförstärktes och fick sin nuvarande betongsockel. Den slutna bänkinredningen från 1701 ersattes med nya, öppna bänkar.

1937 anlades varmvattenvärmeledning med pannrum norr om sakristian. Kyrkan fick sitt nuvarande trögolv.

1964 renoverades bänkarna och de blålasrades. Även kyrkans interiör omkalkades. I december samma år återinvigdes kyrkan.

Rosenborgskapellet ligger i kyrkans tvärrarm. Det invigdes i början av 2000-talet för att hedra Ebba Johansson (1907-1996). Hon var under många år kyrkvård i Skå kyrka och efter sin död testamenterade hon sitt barndomshem, Rosenborg, till församlingen. Hon ligger begravd i familjen Johanssons familjegrav på kyrkogården.

Kyrkomiljön

Den äldsta delen av kyrkogården ligger närmast kyrkan och omges av en kallmurad gråstensmur från huvudsakligen 1700-talet. I räkenskaperna står det om en mur första gången 1634 som då var putsad och täckt med trätak. Delar av dagens mur kan härstamma från den, men det mesta är från muren som uppmurades 1739 och sedan lagades 1789 och 1818. Innanför muren växer en trädkrans av framför allt ask. 1997-98 hamlades de så hårt att de skadades.

1927 utvidgades kyrkogården utanför muren åt väster efter att grosshandlare och tobaksfabrikanten Robert Ljunglöf (1885-1950) skänkt mark till kyrkan. Robert var son till Knut "Snus-kungen" Ljunglöf som förvärvade mycket mark och då bland annat Tuna Gård på Färingsö år 1857.

Arkitekt till den nyare delen var skåfödde Erik Lallerstedt (1864-1955) som är begravd på Skå kyrkogård. Den utvidgade delen av kyrkogården omgärdas av en kallmurad gråstensmur av sprängsten och en trädkrans av björkar.

Ytterligare en utvidgning skedde 1982 och i samma veva anlades minneslunden.

Det har funnits två stigluckor från 1600-talet; en i söder och en i norr. Den norra kan möjligtvis ha varit på nuvarande huvudingångens plats. En av stigluckorna omnämns 1603 i samband med en reparation och den andra uppfördes 1650. Den södra stigluckan benämns som förfallen 1674 och reparerades ett flertal gånger. Utseendet på stigluckorna är okänt.

Minneslunden, som anlades 1982, omges av en oval häck av avenbok.

Huvudingången till kyrkogården är på norrsidan och tillkom troligtvis 1848. Från början hade den kanställda grindstolpar i tegel, men de ersattes 1956 med vitputsade tegelstolpar med tak av järnplåt som kröns av järnkors på kulor. Det efter ritningar av arkitekt B. Schill.

1982 byggdes bårhuset i två olika höjder. Den högre delen har kalkstensgolv och kalkstensaltare och används i dag som bisättningslokal. I den lägre delen finns en offentlig toalett. Samma år byggdes även ett garage och en redskapsbod.

Precis bredvid kyrkan ligger Skå skola. Skolområdet består av flera olika byggnader och har tidigare utgjort Skå sockencentrum. Det äldsta huset är **klockarbostaden** som byggdes ca 1760.

Eric Andersson (1789-1831) var klockare och organist i Skå 1811-32 och han bedrev även den första dokumenterade skolundervisningen i klockarebostaden. 1812 gjorde han en omfattande reparation av huset och för det fick han 33 riksdaler och 33 skillingar. Klockarebostaden, som även fungerat som klockareskola, småskola, fattigstuga, skomakeri, bostad och vaktmästarbostad finns kvar än i dag och är numera skolmuseum.

Den gamla klockarbostaden som i dag är skolmuseum.

Kort översikt över århundraden

1100-talet

Kyrkan byggs förmodligen som gårdskyrka med ett runt västtorn som användes som försvarstorn.

1300-talet

Koret förlängs och sakristian byggs.

1400-tal

Vapenhuset byggs på södersidan.

1600-tal

Det runda tornet rivs förmodligen och ersätts med ett fyrkantigt. Kyrkan renoveras grundligt och brinner ner bara dagar innan återinvigningen.

1700-tal

Kyrkan byggs snabbt upp igen och återinvigs 1702. Första orgeln köps in.

1800-tal

Tornet, som förstördes i branden, rivs efter många reparationer och byggs upp igen. Första dokumenterade skolundervisningen i klockaregården bedrivs av klockaren och organisten Eric Andersson.

1900-2000-tal

Kyrkogården, vars äldsta del är från 1700-talet, utvidgas i två omgångar. Stor renovering av kyrkan 1909 och 1964.

Summary in English

The first church was in the Romanesque style and was probably built as a farm church for King Kol of the Sverker royal family. At that time the church had a round west tower which may have been used as a defensive tower. The tower was demolished at the end of the 17th century and a square tower was built in its place.

The church was thoroughly renovated during the last quarter of the 17th century, but on 24 May 1695 – just days before it was to be reopened with great ceremony – it burned down and most of it was destroyed. The walls and arches were badly damaged, all the rafters were burnt and many of the furnishings were destroyed.

Thanks to generous donations from the king and others, the church could be rebuilt. Work was already underway the following year and in January 1702, the church was reopened. It had been rebuilt as an aisleless church with a pentagonal choir and a transept. The tower had several cracks and was repaired multiple times before it was demolished in the 19th century, with a new tower being built in 1858.

The inventory includes the 15th-century crucifix, which survived the fire but was badly damaged. The cross is missing and the figure of Christ lacks arms and legs from the knees down. The church has two beautiful textiles that are now in a museum. One of them dates from some point between 1325 –1350 and consists of pieces of patterned fabric that served as the trimming for a cope. They were made using what is known as the *opus anglicanum* needlework technique, which originated in English monasteries. According to oral tradition, they were donated by the sons of Magnus Ladulås, who often resided at Svartsjö Palace. The second textile is an antependium made up of several older textiles, including one made in Florence in the latter part of the 15th century.

The cemetery has been extended several times, most recently in 1982. The memorial grove was also established at that time. Next to the church are the school grounds, where the old parish clerk and bell ringer's house from 1760 still stands. Today it is a school museum.

Since 1992 Skå, along with the churches in Färentuna, Hilleshög and Sänga has been part of the then newly formed Färingsö parish.

Texter och fakta är hämtade från:

Skå kyrka av Armin Tuulse

Generalstabens litografiska anstalts förlag 1957

Skå kyrka av Lisa Sundström

Stockholms stift 2005

Skå kyrkogård av Martina Berglund

Stockholms stift 2012

Skå kyrka av Jan Svanberg

Ärkestiftets stiftsråd 1969

Skå skola - en skolresa i tiden av S. Ljungberg, C. Palmqvist och

Färingsö hembygdsförening

GML förlag 2018

Organister och klockare i Uppland 1600-1870 Svartsjö kontrakt

av Lars-Erik Larsson

Almqvist & Wiksell 1977

Kyrkor kring Stockholm av Stig Haglund och Rolf Arensberg (ill.)

Förlaget kulturkonst 1981

Johan Niclas Cahman och orgel i Leufsta bruk,

huvudförfattare: Axel Unnerbäck

Föreningen Leufsta & Cahmanorgelns vänner 2016

Broschyren är sammanställd av Elin Eldestrand och Joakim Jonsson
i samråd med Anna-Lena Björk

Foto: Elin Eldestrand, Joakim Jonsson och Lars Lindgren

Tryckår: 2025

Tryck: Billes tryckeri

**Svenska
kyrkan**

Färingsö
församling